

УДК 371.214

Горошкіна О.М.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ ПРОГРАМИ В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

Сучасна освітня парадигма вимагає перегляду організації навчально-виховного процесу, головною метою якого є розвиток особистості учня. Набуває особливої актуальності стимулювання рецептивної й продуктивної мовленнєвої діяльності учнів, спонукування їх до виконання комунікативних завдань, що є важливою умовою й необхідним компонентом процесу праці, пізнання й орієнтації людини у світі.

Звернення до соціолінгвістичних студій (Т.Бурда, Л.Масенко, Л.Синельникова, Л.Ставицька, Н.Шумарова та ін.), лінгводидактичних (О.Біляєв, М.Вашуленко, Т.Донченко, С.Караман, В.Мельничайко, Л.Паламар, М.Пентиліук, О.Хорошковська та ін.) дозволили дійти висновку, що формування комунікативної компетенції – тривалий складний процес, успіх якого залежить від багатьох чинників. Головне завдання при цьому полягає в розвитку системи комунікативних умінь, взаємодія яких забезпечує функціонування основних видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання й письма, що відбивається в чинних програмах.

Аналіз лінгвістичної літератури з проблеми дослідження (Ф.Бацевич, П.Білоусенко, С.Єрмоленко, К.Городенська, А.Грищенко, А.Зеленько, Л.Мацько, М.Плющ, О.Селіванова, О.Сербенська та ін.) дав змогу виділити основні тенденції оновлення змісту шкільної мовної освіти. Однак, невирішеною залишається проблема формування комунікативної компетентності учнів профільної школи, окреслити яку ми намагаємося в публікації.

Під впливом соціального замовлення, сучасної лінгвістичної парадигми змінюється мета навчання української мови в школах природничо-математичного профілю, що зумовлює введення в навчальний процес методично адаптовані відомостей зі стилістики, риторики, герменевтики, мовленнєвознавства, засвоєння яких сприятиме формуванню мовної особистості випускника шкіл природничо-математичного профілю.

Уміння говорити – одне з основних професійних умінь. Психологи (І.Зимня, О.Леонтєв, Н.Менчинська та ін.) відзначають, що формуванню цього вміння сприяє наявність певних здібностей – вербальна пам'ять, розвинені до автоматизму механізми миттєвого відбору потрібних мовних засобів, комунікабельність тощо. Отже, на уроках української мови в старших класах удосконалення цих здібностей повинно стати провідним напрямом діяльності вчителя-словесника. Відтак постає завдання – визначити зміст знань, необхідних для удосконалення у старшокласників навичок говоріння.

Концептуальна ідея пропонованої методики базується на комунікативно-діяльнісній основі й полягає в тому, що мова є важливим чинником у світоглядному виборі кожної особистості, одним з найважливіших засобів профільного спрямування в навчанні старшокласників, їхньої особистісної та професійної самореалізації. Провідна ідея концепції висуває насамперед формування мовної особистості випускника школи природничо-математичного профілю, який готовий вільно, комунікативно доречно користуватися мовою в різних життєвих ситуаціях, насамперед у професійному спілкуванні, акумулює в собі національні мовні традиції, комунікативну етику, поважає, шанує мову свого народу.

Висуваючи провідну концептуальну ідею, ми виходили з того, що процес формування комунікативних умінь залежить від ступеня володіння мовою (багатий словниковий запас, добре розвинений механізм побудови синтаксичних конструкцій, сформовані орфоепічні й правописні навички) і зумовлений позалінгвальними чинниками, урахування яких спричиняє усвідомлене, мотивоване опанування лінгвістичних програмових відомостей. У свою чергу,

засвоєння мовних одиниць в умовах дискурсу допомагає правильно орієнтуватися в умовах спілкування та адекватно сприймати й оцінювати дійсність. Вбачаємо знання про мову й мовлення, правила мовленнєвого етикету ґрунтом для формування мовної особистості випускників профільних навчальних закладів.

Для успішного структурування висловлювань необхідна цілеспрямована постійна мовленнєва практика, що ґрунтується на умінні вибирати потрібні слова, конструкції з урахуванням умов ситуації спілкування. Уведення активних форм мовленнєвої комунікації підвищує рівень мотивації мовленнєвих дій. Повторення теоретичного матеріалу повинно відбуватися в контексті ефективного спілкування між людьми. Такий підхід пов'язуємо передусім з відходом від формального аналізу мовних одиниць та з його заміною функціональним, тобто повзаним з мовленнєвою діяльністю. Розгляд мовних явищ у різних видах дискурсу, їх вивчення крізь призму функцій повинно стати нормою навчання. Уміння пов'язати стилістику, культуру мовлення, риторику допоможе словесникові інтенсифікувати навчання, відійти від примітивізації у вивченні предмета.

Важливу роль на уроках української мови посідає імітаційне моделювання ситуацій, завдяки чому учень опиняється в умовах, наближених до реальних, де він має можливість об'єктивно оцінити свої знання й можливості, переконатися в необхідності їх збагачення. Імітаційне моделювання ситуацій сприяє зміцненню інтересу учнів до майбутньої професії. У цьому випадку навчання здійснюється через різноманітні зразки монологічного й діалогічного мовлення: старшокласники в кожній конкретній ситуації повинні радитися один з одним, погоджуватися, заперечувати, аргументувати власну точку зору, слухати співбесідника та ін. Коли учень відстоює власний погляд, висловлює свої припущення тощо, його мовлення набуває монологічного характеру. Тому система навчальних вправ повинна містити вправи, що навчають монологічних висловлювань.

Імітаційне моделювання ситуацій часто потребує включення учнів у діалог, що вимагає від них гнучкості, мобільності, дотримання норм етикету.

Рольові ігри, що орієнтують на різноманітні життєві ситуації, використання й аналіз прикладів з різних джерел з точки зору говоріння допоможуть наблизити учнів до умов реальної комунікації і сформувати необхідні для сучасної людини комунікативні вміння й навички. У спілкуванні інтенсивніше розвиваються такі інтелектуальні й емоційні якості, як стійкість уваги, уміння її розподіляти, спостережливість, пам'ять, увага, здатність аналізувати діяльність партнера, бачити її мотиви, мету тощо. У процесі спілкування відбувається виховання культури емоцій і почуттів, здатності керувати своєю поведінкою. Отже, необхідно вибрати правильну стратегію навчання української мови в старших класах, основну ознаку якої визначаємо як діалогізм.

У цьому зв'язку діалог розглядаємо як взаємодію вчителя й учнів – рівноправних суб'єктів навчального процесу, взаємодію учнів між собою, що забезпечує не тільки розвиток творчої пізнавальної активності учнів, а й підвищення рівня майстерності словесника – організатора навчального діалогу. У процесі організації діалогу, орієнтуючи учнів на участь у ньому, педагог використовує різноманітні форми, методи й прийоми колективної праці (робота в парах, робота в "малих" групах, метод проектів тощо), що стають одним із шляхів індивідуалізації навчання. Крім того, використання зазначених форм організації навчальної діяльності старшокласників підвищує увагу вчителя до психолого-педагогічних джерел, що визначають умови ефективності й результативності навчання й розвитку діалогічного мовлення учнів.

Існує кілька способів підготовки предметного плану діалогу, однак ефективними на уроках української мови в старших класах виявилися організація діалогів з літературними героями (Мавкою, Лукашем, Марусею Чурай, Володькою Лободою та ін.), під час імітаційного моделювання ситуації (діалог з деканом факультету, на який збирається вступати учень, діалог з лікарем, з кандидатом у депутати, з лідером партії "Зелених" тощо), моделювання сцени телефонної розмови тощо.

Останнім часом у зв'язку із соціальними перетвореннями в країні особливий інтерес викликає ділова риторика. Проблеми навчання жанрів ділового мовлення актуальні для сучасних профільних шкіл. До найбільш значущих риторичних жанрів належать ділові переговори та ділова бесіда в усіх своїх різновидах. На нашу думку, цілеспрямоване навчання ділового спілкування, як компонента професійної діяльності, доцільно починати в старших класах, оскільки в цьому віці відбувається професійне самовизначення особистості, її активне соціальне формування, підготовка до самостійного дорослого життя.

Такі риторичні жанри, як ділові переговори, ділова бесіда належать до жанрів підготовленого мовленнєвого спілкування, отже, вільному оволодінню ними можна й треба спеціально навчатися. Це зумовлює введення до змісту навчання української мови елементів риторики.

Особливістю сучасного етапу методики розвитку зв'язного мовлення учнів є звернення до тексту як найвищої комунікативної одиниці. Кінцевим результатом роботи має стати креативна діяльність: створення комунікативно орієнтованого власного тексту (усного чи писемного) у процесі навчальної, трудової, громадської, побутової діяльності.

Узагальнені уміння текстосприйняття й текстотворення формуються як взаємопов'язані та взаємозумовлені. Правильне, повне сприйняття чужого тексту вже передбачає конструювання власного адекватного висловлювання. Отже, удосконалення уміння текстосприйняття створює умови для функціонування текстотворчих умінь.

Нині уточнюються види творчих письмових завдань для учнів. Чинні програми спрямовують на жанри монологічного мовлення, що значною мірою сприяють саморозкриттю особистості. Серед них – перекази, твори, рецензії, листи тощо. Їх підготовка в профільній ланці набуває особливого значення, оскільки уміння переказувати й створювати подібні тексти необхідні учням і на уроках інших дисциплін, у майбутній професійній діяльності.

Логічним продовженням висвітленого повинно стати питання диференціації вивчення української мови й навчання мовлення та усвідомленої їх інтеграції у підручниках.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. – К., 2004.
2. Пентилюк М., Нікітіна А., Горошкіна О. Концепція когнітивної методики навчання української мови // Дивослово. – 2004. – № 8. – С. 5-9.

УДК 371.26

Граненко Н.В.

ЧИ МОЖНА УПРАВЛЯТИ НАВЧАЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ ЗА ДОПОМОГОЮ ОЦІНОК?

Процес модернізації освіти в наші дні став логічним продовженням глобальної модернізації всіх сфер суспільного життя. Розробка нових технологій виміру якості освіти, розвиток оцінної діяльності є найбільш пріоритетними напрямками реформування сучасної педагогічної системи. Серед вищезазначених проблем чи не самою важливою та мінімально вивченою визнається проблема керування навчальним процесом за допомогою оцінок. Особливо актуальні для педагогічної науки і шкільної практики питання: що входить у поняття “оцінка”? як зробити її об'єктивною? як через оцінку впливати на учнів та їх працю?

Моніторингові дослідження у даній галузі скеровані не лише на констатацію освітянських досягнень (або відставань) окремих країн, але й на аналіз причин отриманих результатів, на освітню політику держав, їх готовність сприяти педагогічним інноваціям. Без останніх сучасна педагогіка не зможе функціонувати, адже існує певний ряд факторів